

Analyse af studiebogsmarkedet

1.0 Indledning

Studiebogsmarkedet i Danmark er under pres. Markedet har længe været udfordret af en lang række barrierer. Barrierer som hele tiden opstår og ændres som følge af fx ny teknologi og adfærd på uddannelses- og forskningsinstitutionerne. De væsentlige barrierer er grundigt beskrevet af Danske Forlag og er i meget kort form gengivet neden for.

Væsentlige barrierer for et bæredygtigt dansk studiebogsmarked:

- *Ulovlig kopiering og deling*
Ulovlig digital deling af studieböger er udbredt, især på professionsuddannelserne. Store dele af pensum cirkulerer uden betaling til rettighedshavere og erstatter i praksis køb.
- *Kunstig intelligens (AI) som ny distributions- og kopieringskanal*
Generativ AI bruges til at uploade, genbruge og genskabe studieböger som datasæt og GPT'er. Det muliggør skalerbar, ureguleret deling og videredistribution – ofte under henvisning til kopiaftaler, som ikke dækker AI-brug. AI accelererer og forstærker dermed den markedserosion, ulovlig kopiering udgør, og konstituerer den største enkeltstående trussel mod markedets bæredygtighed.
- *Nota-udlån som markedserstatning*
Nota-service udlåner studieböger i et omfang, der for hele studieårgange fungerer som erstatning for køb. Det lave vederlag pr. udlån kombineret med høj volumen i udlån og videre deling presser både forlag og forfattere. Systemet fungerer reelt som et parallelt, offentligt studiebogsmarked.
- *Biblioteks- og licensmodeller (fx Leganto)*
Digitale pensumsystemer favoriserer udenlandske, engelsksprogede læreböger, som er gratis for de studerende via statslige licenser. Danske digitale studieböger indkøbes ikke systematisk og bliver derfor usynlige i pensum. Økonomien flyttes dermed de facto fra private køb til offentligt finansiering.
- *Misbrug af (Copydan) Tekst og Node-aftalen (sekundær → primær brug)*
Tekst og Node (før Copydan) ordningen anvendes i stigende grad til at dække hele pensum via digitale uddrag. Når kopiering erstatter køb, forsvinder grundlaget for udgivelse af grundböger. Aftalen understøtter utilsigtet en oplevelse hos studerende og undervisere af, at studieböger er »gratis«.
- *Open Educational Resources (OER)*
Gratis (ofte udenlandske) OER-materialer vinder frem med opbakning fra uddannelsesinstitutionerne. De konkurrerer direkte med kommercielle danske studieböger uden tilsvarende finansiering af kvalitet, opdatering og dansk kontekst. Risikoen er en statsfinansieret fortrængning af markedet.

Barriererne virker sammen og forstærker hinanden: færre køb, mere oplevet »gratis« adgang og faldende incitament til at skrive og udgive studieböger på dansk. I et lille sprogområde som det danske er denne udvikling strukturelt uholdbar, ikke mindst i forhold til optag, fastholdelse og kvalitet i uddannelserne. Danske Forlag ønsker derfor, at der udarbejdes et notat indeholdende en kvantitativ beskrivelse af studiebogsmarkedet samt konsekvenserne af forskellige barrierer for studieböger i en dansk kontekst.

Formålet med notatet er at få en faktabaseret beskrivelse af den alvorlige situation for studiebogsmarkedet og dermed uddannelseskvaliteten på de videregående uddannelser på kort og lang sigt.

Udgangspunktet for analyserne er de fire store velfærdsuddannelser: pædagog, lærer, socialrådgiver og sygeplejerske. De fire uddannelser benævnes samlet som »velfærdsuddannelser« i notatet. Notatet fokuserer derfor på velfærdsuddannelserne med en perspektivering til sidst til hele studiebogsmarkedet, hvor det er relevant og muligt.

De fire velfærdsuddannelser er valgt af flere grunde, bl.a. en hastigt voksende mangel på arbejdskraft frem mod 2035, som fremhævet i flere undersøgelser¹. De fire studieområder har også et hastigt stigende frafald og i særdeleshed på det første år af uddannelserne. Endelig er det meget centralt for velfærdsuddannelserne, at studiebøgerne beskriver cases og eksempler, der afspejler en dansk praksis og virkelighed, og baserer sig på dansk didaktisk tænkning.

Udgangspunktet for notatet er perioden 2019-2024 i det omfang, der findes data. De fleste økonomiberegninger baserer sig på data fra 2024.

2.0 Konklusioner

- I de kommende år vil antallet af dimittender fra velfærdsuddannelserne falde, ikke mindst som følge af et højt og stigende frafald på uddannelserne, men også et faldende optag på to af uddannelserne.
- 3 ud af 4 studerende begyndte deres studie med læseudfordringer i varierende grad og en stor gruppe på op til 40 pct. afhængig af uddannelse har svage akademiske forudsætninger.
- Velfærdsuddannelserne koster mellem 425.000 kr. og 525.000 kr. pr. uddannet afhængig af uddannelse.
- Professionshøjskolerne har selv en økonomisk motivation til at investere i studiebøger, idet de modtager et resultatstilskud på mellem 12.000 kr. og 20.000 kr. pr. færdiguddannet studerende.
- Pædagogisk strukturerede studiebøger på dansk og med danske eksempler fremmer ifølge forskningen læringsudbyttet og professionsidentiteten. Tilsvarende kan de bidrage til at mindske frafaldet.
- Finansierede studiebøger² fremmer også studerendes læringsudbytte, jf. forskningen.
- De fleste studerende kan opdeles i tre større grupper i forhold til erhvervelse af studiebøger: 1) Betaleren (ca. 38 pct.), 2) Gratisten (ca. 15 pct.) og 3) Ulovlig bruger helt eller delvist (ca. 39 pct.).
- Forlagsomsætningen til de 4 velfærdsuddannelser er samlet set fra 2021 til 2024 faldet med ca. 27 pct. eller betydeligt mere end faldet i optaget på ca. 12 pct. Faldet i omsætningen varierer mellem uddannelserne fra ca. 22 pct. til ca. 42 pct.
- Markedsværdien af bøger til velfærdsuddannelserne burde skønsmæssigt i 2024 for forlagenes vedkommende være på ca. 58 mio. kr. Forlagsomsætningen var på ca. 33 mio. kr., hvilket svarer til et tab på ca. 25 mio. kr.
- En finansieret bogpakke, fx til 5.000 kr., til de studerende på 1. år tjener sig selv hjem samfundsøkonomisk på få år, samtidig med at bøgerne i pakken som nævnt fremmer læringsudbyttet.
- Forlagsmarkedet totalt for dansk producerede studiebøger burde være på ca. 233 mio. kr. i 2024. Forlagene har en registeret omsætning på ca. 137 mio. kr. Det svarer til et tab på ca. 96 mio. kr. (ca. 41 pct.).

¹ Senest viser en undersøgelse fra foråret 2026 udarbejdet af HBS Economics for Danske Professionshøjskoler, at der vil mangle 5.900 lærere, 2.400 pædagoger og 1.000 sygeplejersker i 2035.

² Med finansierede studiebøger menes, at der *ikke* er en egenbetaling for de studerende i forbindelse med erhvervelsen af disse.

3.0. Analysen

Analysen baserer sig på flere forskellige kilder. De primære er Danske Forlag (fx omsætning), Academic Books (fx bogpriser), Epinion (fx studenteradfærd), Uddannelses- og Forskningsministeriet (fx finanslov), UFM Database (fx frafald), samt de enkelte studiebooksforlag: Akademisk Forlag, DanskLærerforeningens Forlag, Djøf Forlag, Gyldendal (Hans Reitzels Forlag og Munksgaards Forlag) og Samfundslitteratur. FADL Forlag har ikke haft mulighed for at levere data.

Det Kgl. Bibliotek (KB) har gennem flere år påtaget sig en meget central rolle for udvælgelse af digital adgang til pensumlitteratur både i form af Nota-service (Nota)³ og Det Kgl. Biblioteks Leganto⁴. I 2016 var der ca. 115.000 medlemmer af Nota og i 2024 var antallet mere end fordoblet til ca. 261.000 medlemmer. Erfaringsmæssigt fra tidligere offentliggjorte statistikker, som nu ikke længere kan ses på hjemmesiden, var ca. 30 pct af medlemmerne 20-29-årige, hvilket typisk er den alder, hvor mange er studerende. Tilsvarende har KB i 2024 afsluttet forhandling om en ny fireårig aftale med den største internationale leverandør af videnskabelig litteratur til brug i fx Leganto. Aftalen udgør en tredjedel af økonomien for hele licensporteføljen.

Derfor var der også ønske om at opnå en mere detaljeret indsigt i økonomien og brugerprofilerne bag Nota-service (Nota) og Leganto. Det har imidlertid været meget svært at få relevant statistik fra KB til brug for denne del af analysen. KB har *ikke* ønsket at levere data. Disse dele har derfor måtte udgå af analysen.

I afsnit 3.1 er der en kort beskrivelse af en række centrale nøgletal for udviklingen på velfærdsuddannelserne (afsnit 3.1) samt økonomien bag uddannelserne (afsnit 3.2), dels for at understøtte valget af de fire uddannelser, dels for senere i notatet at kunne perspektivere til, hvad forskellige forslag relativt koster. I afsnit 3.3 er der en kort beskrivelse af, hvad vi ved fra forskningen om, hvad fx en finansieret studiebog på modersmål betyder for fx læringsudbyttet og frafaldet samt en beskrivelse af tre profiler af studerende med hensyn til erhvervelse af studieboøger. I afsnit 3.4 er der en beskrivelse af økonomien i studiebogsmarkedet som opfølges af et afsnit 3.5 om, hvad en finansieret bogpakke til 5.000 kr. forventes at få af effekt på velfærdsuddannelserne og samfundsøkonomien. Endelig er der en perspektivering til det samlede danske studiebogsmarked (afsnit 3.6).

3.1 Beskrivelse af velfærdsuddannelserne

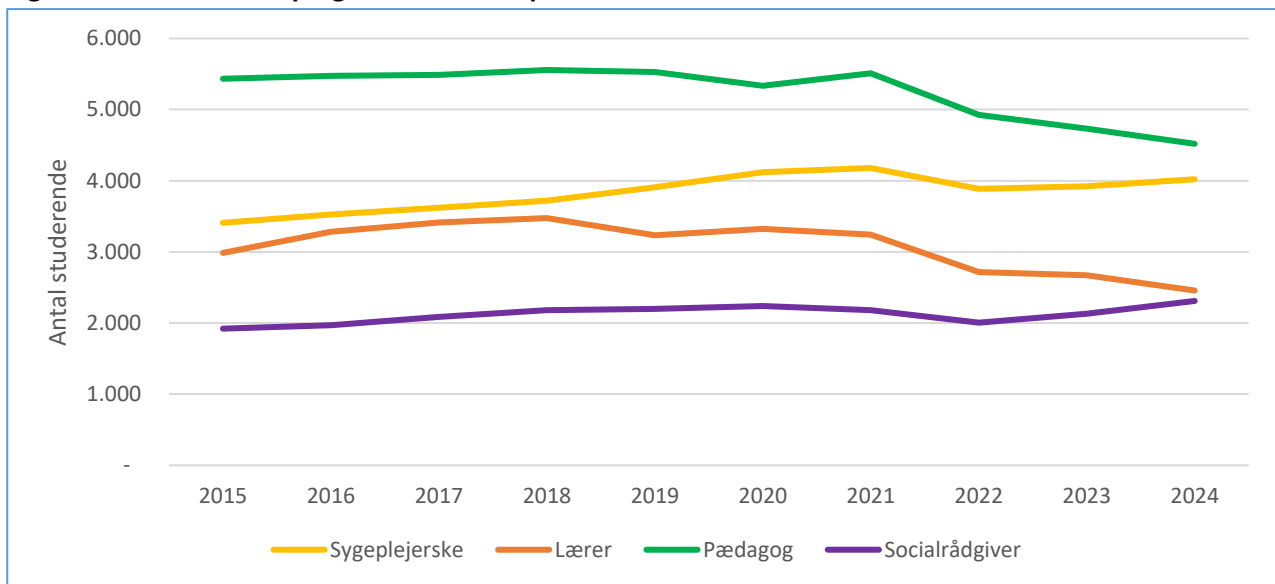
Dette afsnit giver en kort beskrivelse af udviklingen af antallet af optaget på velfærdsuddannelserne samt frafaldet på disse uddannelser. Derudover præsenteres en kort karakteristik af de optagne studerende på uddannelserne.

Af figur 3.1.1 fremgår det, at der i flere år frem mod 2024 har været et faldende optag på pædagog- og læreruddannelserne, mens optaget på socialrådgiver- og sygeplejerskeuddannelserne har været uændret/svagt stigende. Samlet er optaget på uddannelserne faldet med ca. 12 pct. fra 2021 til 2024. Alt andet lige betyder det færre uddannede pædagoger og lærere på kort og lang sigt (5 år).

³ Digitalt bibliotek med gratis adgang til materialer til alle personer med læsevanskeligheder og synshandicap.

⁴ Digitalt pensumplanlægningssystem, som underviserne på fx de store professionshøjskoler bliver instrueret i at bruge til digitale pensumlister, som deles med de studerende, og hvor de studerende via et enkelt klik kan få gratis adgang til den af biblioteket, indkøbte litteratur, som primært er engelsksproget.

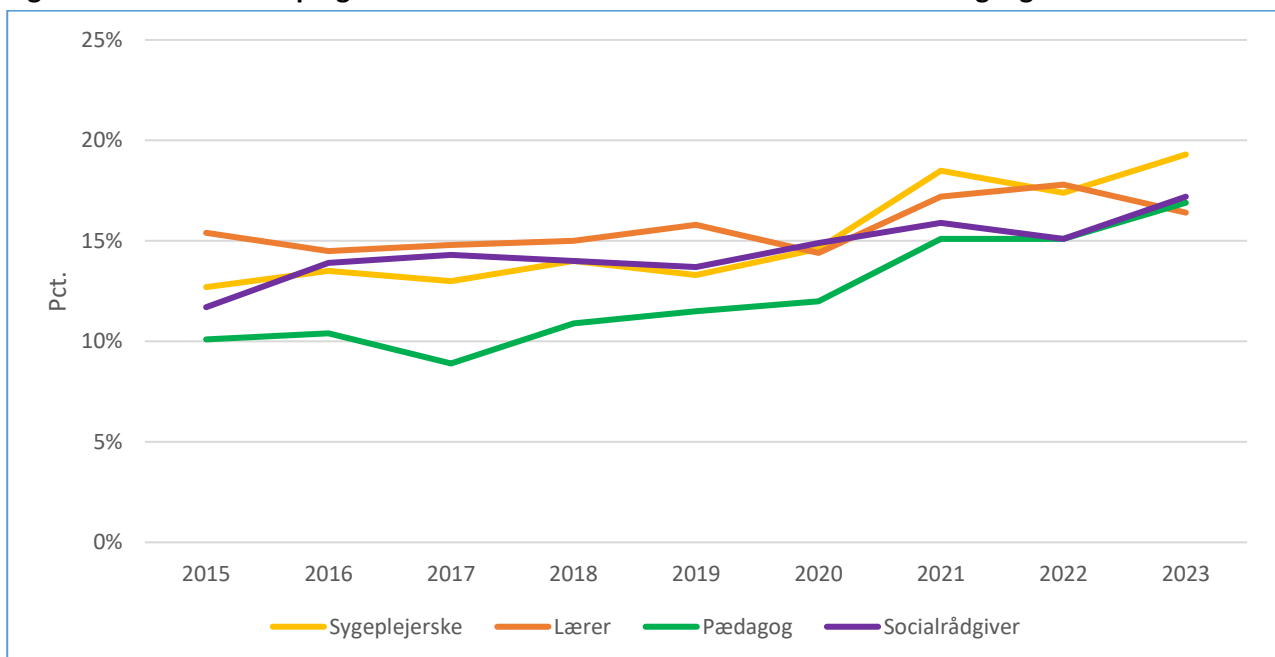
Figur 3.1.1 Antallet af optagne studerende på de fire velfærdsuddannelser

Kilde: UFM Database.

Ca. 41 pct. af de optagne studerende på pædagoguddannelsen kommer udelukkende med grundskolen som højeste fuldførte uddannelse eller med et gymnasialt karaktergennemsnit under 4 (2024). Det tilsvarende tal for socialrådgiveruddannelsen er ca. 37 pct. og for sygeplejeuddannelsen ca. 33 pct. På sygeplejeuddannelsen har andelen været stigende siden 2015. På læreruddannelsen er andelen ca. 20 pct.⁵ Andelen med forældre uden videregående uddannelse er hhv. ca. 58 pct. (pædagogstuderende), ca. 62 pct. (socialrådgiverstuderende), 49 pct. (sygeplejerskestuderende) og 41 pct. (lærerstuderende).⁴

Figur 3.1.2 Andelen af optagne studerende som frafalder uddannelsen inden udgangen af 1. år

Kilde: UFM Database.

⁵ Danske Professionshøjskoler, Fakta-blade opdateret januar 2026.

En anden undersøgelse⁶ har vist, at hovedvægten (ca. 59 pct.) af de screenede studerende ved Københavns Professionshøjskole, primært velfærdsuddannelserne, ved studiestart var kendetegnet ved at være utrænede læsere, mens 15 pct. var svage utrænede læsere. 3 ud af 4 af studerende startede deres studie med læseudfordringer i varierende grad.

Figur 3.1.2 viser et hastigt voksende frafald på 1. år på tværs af uddannelserne, bortset fra læreruddannelsen, hvor frafaldet fra 2019 til 2023 er vokset med 0,6 pct. point fra 15,8 pct. til 16,4 pct. i 2023. Sygeplejerskeuddannelsen har den højeste stigning i frafaldet på 1. år, idet frafaldet var på 13,3 pct. i 2019 til 19,3 pct. i 2023. Udviklingen indebærer ikke blot et fald i antallet af uddannede pædagoger og lærere på kort og lang sigt, men også færre uddannede sygeplejersker og socialrådgivere fremadrettet.

Frafaldet er højt på alle velfærdsuddannelserne og frafaldet på 1. år er det mest centrale, hvilket også fremgår af tabel 3.1. Tabel 3.1.1 viser, at frafaldet på sygeplejerskeuddannelsen er næsten tre gange så højt på 1. år af uddannelsen (ca. 14 pct.) sammenlignet med de efterfølgende år på uddannelsen (ca. 5,3 pct. p.a.).

Tabel 3.1.1 Ændring i frafald årgang 2026-2020 (gennemsnit)

Uddannelse	Frafald pct. årgang	1. års frafald gennemsnit i perioden	Frafald pr. år øvrige år
Sygeplejerske	27	14	5,3
Lærer	36	15	7,2
Pædagog	29	11	7,3
Socialrådgiver	28	14	5,4

Kilde: Egne beregninger på UFM Database.

En reduktion i frafaldet på velfærdsuddannelserne betyder flere uddannede velfærdsmedarbejdere. En reduktion i frafaldet kan bl.a. ske ved at fastholde en høj kvalitet i undervisningen, fx med gode pensumbøger efter dansk didaktisk tænkesæt, der er skrevet på dansk med danske eksempler og retningslinjer, jf. afsnit 3.3.

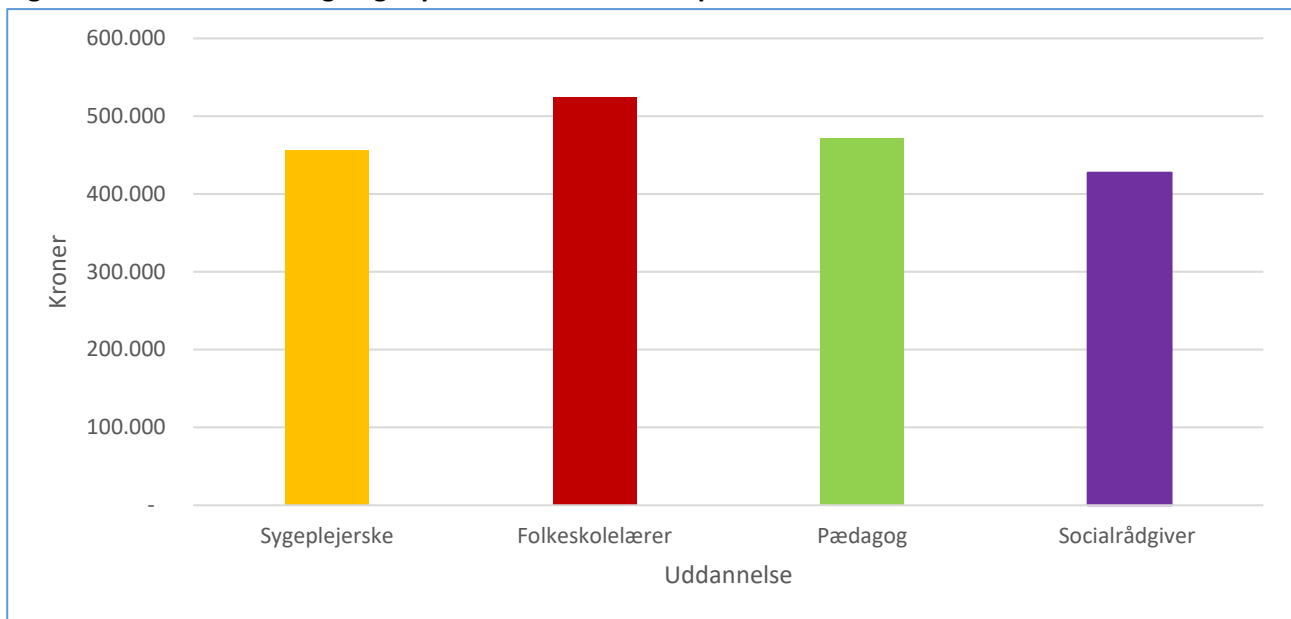
Antallet af dimittender fra velfærdsuddannelserne forventes at falde over de kommende fem år. Udviklingen skyldes primært et højt og stigende frafald, jf. figur 3.1.2, og for to af uddannelserne også et faldende optag i de senere år, jf. figur 3.1.1.

3.2 Beskrivelse af velfærdsuddannelsernes økonomi

I dette afsnit er der en kort beskrivelse af økonomien på professionsskolerne til at uddanne velfærdsmedarbejdere. Formålet er at kunne perspektivere til, hvad et bæredygtigt studiebogsmarked relativt vil koste fx i forhold til de samlede udgifter til at uddanne de studerende.

⁶ Københavns Professionshøjskole (2023). Studerendes læsning, læsestrategier og læseerfaringer. Undersøgelse på tværs af Det Pædagogiske og Samfundsfaglige Fakultet 2021-2022.

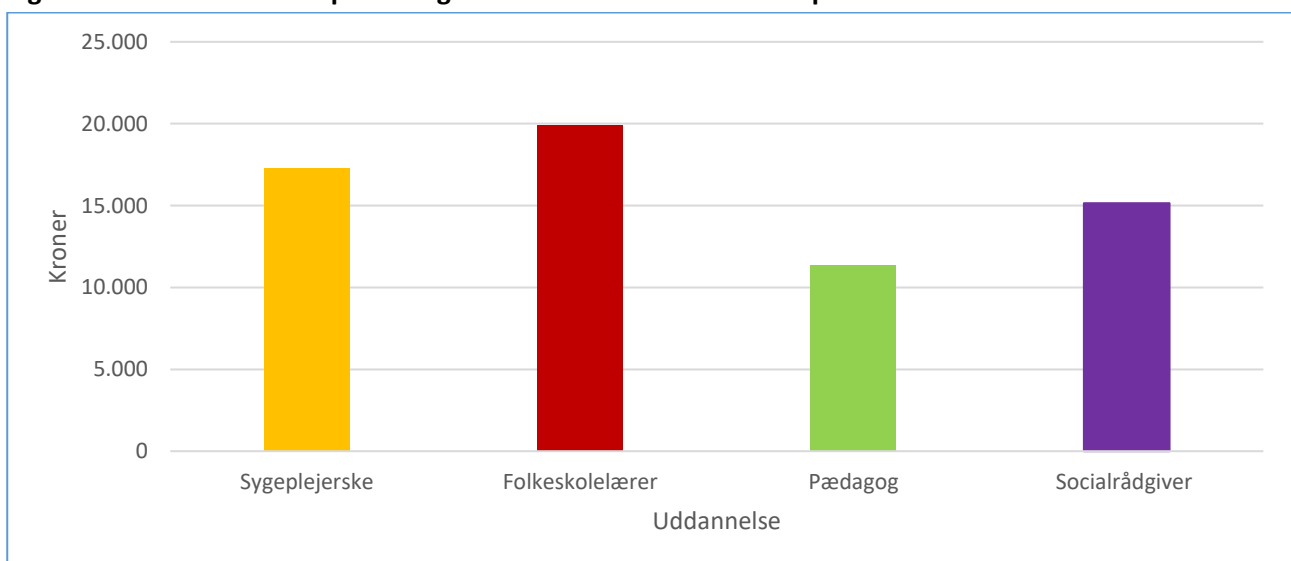
Figur 3.2.1 Samlet offentlig udgift pr. studerende fordelt på uddannelse

Kilde: Cphfacilitations beregninger på UFM Database og FL2024.

Af figur 3.2.1 fremgår det, at velfærdsuddannelserne koster mellem 425.000 kr. og 525.000 kr. afhængig af uddannelse. De offentlige udgifter er inkl. taxameter, SU og evt. løn under praktik.

Figur 3.2.2 Resultattilskud pr. færdiguddannet studerende fordelt på uddannelse

Kilde: Cphfacilitations beregninger på Finansloven 2024.

Professionshøjskolerne har selv en økonomisk motivation for at investere i at forebygge frafald på uddannelserne, idet de modtager et resultatstilskud på mellem 12.000 kr. og 20.000 kr. pr. færdiguddannet studerende, jf. figur 3.2.2.

En del af udgifterne til at uddanne velfærdsmedarbejdere går til at betale for fysisk og digital kopiering af undervisningsmaterialer på professionshøjskolerne. Der er imidlertid ingen sammenhæng mellem den samlede kopivederlag til forlagsbranchen og den faktiske kopiering på professionshøjskolerne, jf. boks 3.3.1.

3.3 Beskrivelse af mulige materialer og valg af materialer på velfærdsuddannelserne

I dette afsnit beskrives kort, hvad forskningen viser om nytten af pædagogisk strukturerede studieböger på dansk og med danske eksempler (3.3.1). Derudover beskrives de benyttede materialeformer blandt de studerende (distributionskanaler) på professionshøjskolerne, herunder synliggørelsen af substitutionen fra køb af böger til finansieret erhvervelse eller ulovlig erhvervelse (3.3.2).

3.3.1 Hvad viser forskningen om nytten af studieböger på dansk og med danske eksempler

Gennemgangen tager afsæt i international forskning i undervisningsmaterialer m.v., hvis resultater lægges til grund for antagelsen om, at tilsvarende sammenhænge gør sig gældende for studieböger anvendt på velfærdsuddannelserne i Danmark. Først belyses, hvad pædagogisk strukturerede studieböger på dansk med danske eksempler ifølge forskningen betyder for a) læringsudbyttet og b) professionsidentiteten. Derefter behandles deres mulige bidrag til at reducere c) frafaldet på fx velfærdsstudierne. Afslutningsvis ses der på, hvilken betydning d) finansierede studieböger har for læringsudbyttet og risikoen for frafald.

a) Pædagogisk strukturerede studieböger på dansk og med danske eksempler øger læringsudbyttet

Et svensk studie fra 2023⁷ viser, at frafaldet var 25 pct. højere blandt studerende på en engelsksproget linje (engelsk materiale) end på en tilsvarende svensksproget linje (svensk materiale). I samme forskningsforsøg havde de svenske studerende på den svenske linje op til 75 pct. flere korrekte svar end de svenske studerende på den engelske linje. Selvom effekten med større frafald og mindre læringsudbytte kan henføres til flere forhold, herunder at selve undervisningen foregår på engelsk, og ikke kun til undervisningsmaterialet, så udgør modersmålet svensk i undervisningsmaterialet også en væsentlig kilde til det bedre læringsudbytte.

Et andet svensk studie⁸ konkluderer, at når de studerende *ikke* undervises på deres modersmål (svensk), er det sværere for dem at forstå teksterne i bögerne. Studiet påpeger også, at de fleste studerende efter endt studie vil få arbejde i fx den offentlige sektor i hjemlandet, hvor de skal kunne kommunikere med ikke-specialister, såsom patienter, på deres modersmål. Hvis de studerende udelukkende har læst på engelsk under deres studier, vil de være dårligere forberedt til deres fremtidige job.

Et internationalt studie⁹ viser, at tydelig kapitelstruktur og pædagogisk opbygning tilsvarende forbedrer læringsudbyttet.

Forskning viser, at læringsudbyttet øges, når undervisningsmaterialet er på modersmålet, fx dansk, og når studiebögerne er pædagogisk strukturerede. Internationale studier peger i samme retning og kan i vid udstrækning overføres til en dansk kontekst.

⁷ Bälter, Olle, Kann, Viggo, Mutimukwe, Chantal and Malmström, Hans (2023). English-medium instruction and impact on academic performance: a randomized control study" Applied Linguistics Review.

⁸ Henrekson, Magnus and Eva Forslund (2022) The Virtues of Native Discourse: Striking a Balance Between English and the Native Language. ECON Journal, Watch 19(2) 2022.

⁹ Zhang et al. (2023). Enhancing Learning Outcomes of Undergraduates with Cloud-Based Textbook in Higher Education. Selvom studiet baserer sig på digitale læreböger med interaktive elementer, så er de medtagne konklusioner format-uafhængige.

b) Pædagogisk strukturerede studiebøger på dansk og med danske eksempler støtter professionsidentitet
 En artikel i et dansk tidsskrift for professionsstudier beskriver, at professionsidentitet styrkes gennem refleksion over praksis, typisk understøttet af cases og praksisfortællinger.¹⁰ Selvom konklusionen bygger på forskning i professionsidentitet og ikke specifikt studiebøger, kan pædagogisk strukturerede studiebøger på dansk med danske eksempler understøtte professionsidentiteten, da de formidler dansk praksis gennem relevante cases og fortællinger. En begrundelse for dette kunne være, at en grundbog kan give en samlet og ikke mindst afgrænset fremstilling af et fagligt stof, og via grundbogen kan der opnås en tydelig og definatorisk beskrivelse af, hvad en faglig identitet indbefatter.

c) Pædagogisk strukturerede studiebøger på dansk og med danske eksempler kan reducere frafaldet
 Der findes *ikke* mange studier, der undersøger studiebøger og frafald direkte (kausalitet). Men der findes studier med indirekte evidens. Det tidligere nævnte svenske studie fra 2023¹¹ viste, at frafaldet var 25 pct. højere blandt studerende på en engelsksproget linje end på en tilsvarende svensksproget linje. Frafallidet kan skyldes, at undervisningen foregik på engelsk, og kan derfor ikke direkte tilskrives det engelske undervisningsmateriale. Undervisningsmaterialet er imidlertid en central kilde, og der er derfor en indirekte risiko for højere frafald, hvis studiebøgerne *ikke* er på modersmålet (fx dansk) og samtidig mangler pædagogisk struktur samt eksempler fra danske velfærdsinstitutioner.

Et amerikansk studie¹² viser, at studerende, der har adgang til finansierede bøger, gennemfører kurser i samme eller højere grad end andre studerende. Tilgængeligheden af bøger kan reducere risikoen for frafald.

Selvom der ikke er en direkte kobling, så er der forskning, som indikerer en positiv sammenhæng mellem pædagogisk strukturerede studiebøger på dansk med danske eksempler og mindsket frafald på velfærdsuddannelserne.

d) Finansierede studiebøger øger læringsudbyttet

Adgangen til materialer fra dag ét på et påbegyndt studie er naturligvis vigtig. Det samme ovenstående amerikanske studie¹² viser også, at finansierede studiebøger øger læringsudbyttet, fordi bøgerne umiddelbart bliver tilgængelige fra studiestart samt reducerer økonomisk stress. De studerende har som følge af adgangen til finansierede materialer *ikke* en økonomisk barriere og starter derfor heller ikke bagud i forhold til de øvrige studerende.

Der findes forskning, der viser, at læringsudbyttet øges, når studiebøgerne er finansierede, og som fint kan overføres til danske forhold.

Pædagogisk strukturerede studiebøger på dansk med danske eksempler fremmer ifølge forskningen læringsudbyttet og professionsidentiteten. Tilsvarende kan de bidrage til at mindske frafaldet på fx velfærdsstudierne. Endelig kan finansierede studiebøger øge læringsudbyttet og samtidig mindske risikoen for frafald.

Som det fremgik af afsnit 3.1, har en meget stor gruppe af de studerende på velfærdsuddannelserne svagere akademiske forudsætninger. Afhængig af uddannelsesretning har op mod 42 pct. af de studerende enten udelukkende grundskolen som højeste fuldførte uddannelse eller et gymnasialt karaktergennemsnit på under 4. Tilsvarende kommer mellem 41 pct. og 62 pct. af de optagne studerende fra hjem med

¹⁰ Professionshøjskolen VIA University College (2023); Tidsskrift for Professionsstudier. Professionsidentitet.

¹¹ Bälter, Olle, Kann, Viggo, Mutimukwe, Chantal and Malmström, Hans (2023). English-medium instruction and impact on academic performance: a randomized control study" Applied Linguistics Review.

¹² Fischer, Hilton, Robinson & Wiley (2015). A multi-institutional study of the impact of open textbook adoption on the learning outcomes of post-secondary students.

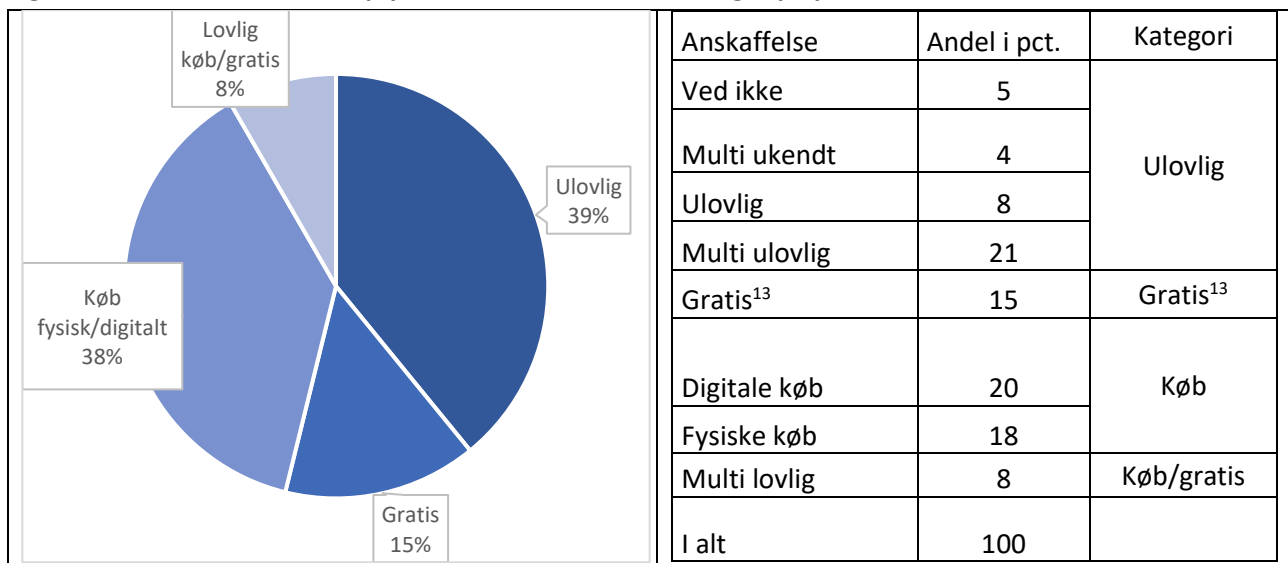
forældre uden en videregående uddannelse. 3 ud af 4 studerende har læseudfordringer i varierende grad. De nævnte konklusioner i nærværende analyse vurderes i særlig grad at gavne netop denne store gruppe af studerende på velfærdsuddannelserne.

3.3.2 De benyttede materialeformer blandt de studerende (distributionskanaler) på professionshøjskolerne

De studerende erhverver sig studiebooks gennem tre hovedkanaler: lovlige private køb, gratis via offentlig finansiering eller på ulovlig vis via andre kanaler. Lovlige private køb kan være køb af fysiske bøger, digitale bøger eller streaming af bøger, fx StudyBox. Studerende som udelukkende baserer sig på disse kanaler kategoriseres som »Betaleren«.

Andre lovlige kanaler baserer sig på offentlig finansiering, som derfor for de studerende fremstår som gratis materiale, kan være Nota, biblioteker eller studierne interne platforme, fx digitale uddrag af studiebooks, som underviserne uploader. De studerende anses for at være i god tro, når de henter materiale fra interne platforme, selv hvis en underviser (i ond tro) distribuerer for mange kopisider fra en studiebog i strid med professionshøjskolernes aftale med Tekst & Node, jf. Boks 3.3.1. Studerende som udelukkende baserer sig på disse kanaler kategoriseres som »Gratister«.

Figur 3.3.1 Studerendes selvoplyste erhvervelse af studiebooks på professionshøjskolerne

Kilde: Epinion. Data fra RettighedsAlliancen, 2025. N = 156. Note: Multi betyder flere kanaler.

De studerende kan også erhverve sig hele eller dele af bøgerne på ulovlig vis, fx ved køb af ulovlige digitale kopier hentet fra hjemmesider med ulovligt indhold, Facebook-grupper m.v. eller tilsendt fra en medstuderende, fx kopi af vedkommendes Nota-kopi af en studiebog. Ca. 8 pct. af de studerende oplyser selv, jf. figur 3.3.1, at de udelukkende erhverver deres bøger ulovligt. Den største gruppe af ulovlige brugere, ca. 21 pct., oplyser, at de også benytter andre kanaler, fx køb, lån, studiets interne platform osv. (multi). Studerende som ikke ønsker at oplyse, hvor de har fået deres bøger fra: »Ukendt« og »Ved ikke«, er også kategoriseret som »Ulovlig bruger«.

¹³ Gratis adgang til studiebooks er finansieret af andre, men opleves af den studerende som værende gratis materiale.

De studerende kan dermed opdeles i tre større grupper, jf. figur 3.3.1, i forhold til, hvordan de studerende selv oplyser, at de erhverver sig deres studiebøger: 1) Betaleren (ca. 38 pct.), 2) Gratisten (ca. 15 pct.) og 3) Ulovlig bruger (ca. 39 pct.). Derudover er der også en mindre gruppe på ca. 8 pct. som primært erhverver sig bøger lovligt, hvad enten der er tale om private køb eller gratis fx Nota.

Boks 3.3.1 Kort om professionshøjskolernes aftale med Tekst & Node

Professionshøjskolerne blev dannet i 2008 og i den forbindelse lavede Tekst & Node en ny samlet ramme-kopieringsaftale, som de enkelte professionshøjskoler tilsluttede sig. Af aftalen fremgår der en begrænsningsregel på 30 kopisider, som er det lovlige antal sider fra et enkelt værk per studerende per år.

I aftalen fra 2008 er prisen pr. studenterårsværk (STÅ) en gennemsnitspris baseret på de forskellige priser, som blev fremfundet via undersøgelser på de underliggende uddannelsesinstitutioner i perioden 2001-2008 (seminarier, sygeplejeskoler etc.). I daglige tale kaldes den *STÅ-prisen*. STÅ-prisen multipliceres efterfølgende med den årlige STÅ-produktion, hvorved det samlede vederlag eller rammebeløb fås. Dermed fluktuerer det samlede vederlag årligt med STÅ-produktionen.

I 2013 blev der indgået nye aftaler, hvori digital kopiering indgik som en del af aftalegrundlaget. I den forbindelse prøvede Tekst & Node at få professionshøjskolerne til at gå med til at lave en kopieringsundersøgelse, når de nye digitale kopieringsmuligheder var implementeret på institutionerne. Det ønskede professionshøjskolerne *ikke* at medvirke til, så rent undersøgelsesteknisk baserer STÅ-prisen i 2024 sig fortsat på kopieringsmønsteret i perioden 2001-2008.

En markant stigning i antallet af digitale kopier, og dermed samlet set flere kopier end i perioden 2001-2008, kompenseres ikke, da STÅ-prisen ligger fast, indtil der aftales andet.

STÅ-prisen i de nuværende aftaler reguleres årligt for at kompensere for den generelle pris- og lønudvikling i samfundet og justeres derfor årligt med et lønindeks fra Danmarks Statistik.

Den årlige fordeling af det næsten faste rammebeløb er et nulsumsspil. Fordelingen af rammebeløbet til forlagene (og øvrige rettighedshavere) sker på baggrund af en årlig stikprøve, som altid omfatter Københavns Professionshøjskole samt skiftevis data fra én af de øvrige professionshøjskoler. Tekst & Node udbetaler for kopiering af alle slags tekster – ikke kun tekster i bøger. Al data indsamlet siden 1997 indgår i de statistiske beregninger, der ligger til grund for de årlige udbetalinger. Der er tale om et nulsumsspil mellem forlag og bøger, så bliver der udbetalt mere for kopiering af tekster i fx en bog, så vil alle andre forlag og bøger alt andet lige modtage færre kroner.

10 pct. af de studerende peger på, at de typisk får deres bøger via studiets interne platforme, men sjældent med disse platforme som eneste primære kanal. De har typisk oplyst flere kanaler på tværs af kategorierne (multi). Digitalkopiering fylder således meget. Imidlertid ligger beløbsrammen fast og reguleres ikke i forhold til udviklingen i kopieringen, hverken i forhold til niveauet (antal kopier) eller struktur (hvad som kopieres), jf. boks 3.3.1.

Det Kgl. Biblioteks Nota-service (Nota) fungerer også som substitutleverandører ikke mindst med udbud af digitale pensumbøger. Det reducerer væsentligt incitamentet til at købe studiebooks. Nota giver gratis adgang til studerende med læsevanskeligheder. Det er også disse bøger som historisk set ifølge de studerende selv efterfølgende er blevet distribueret ulovligt til andre studerende.

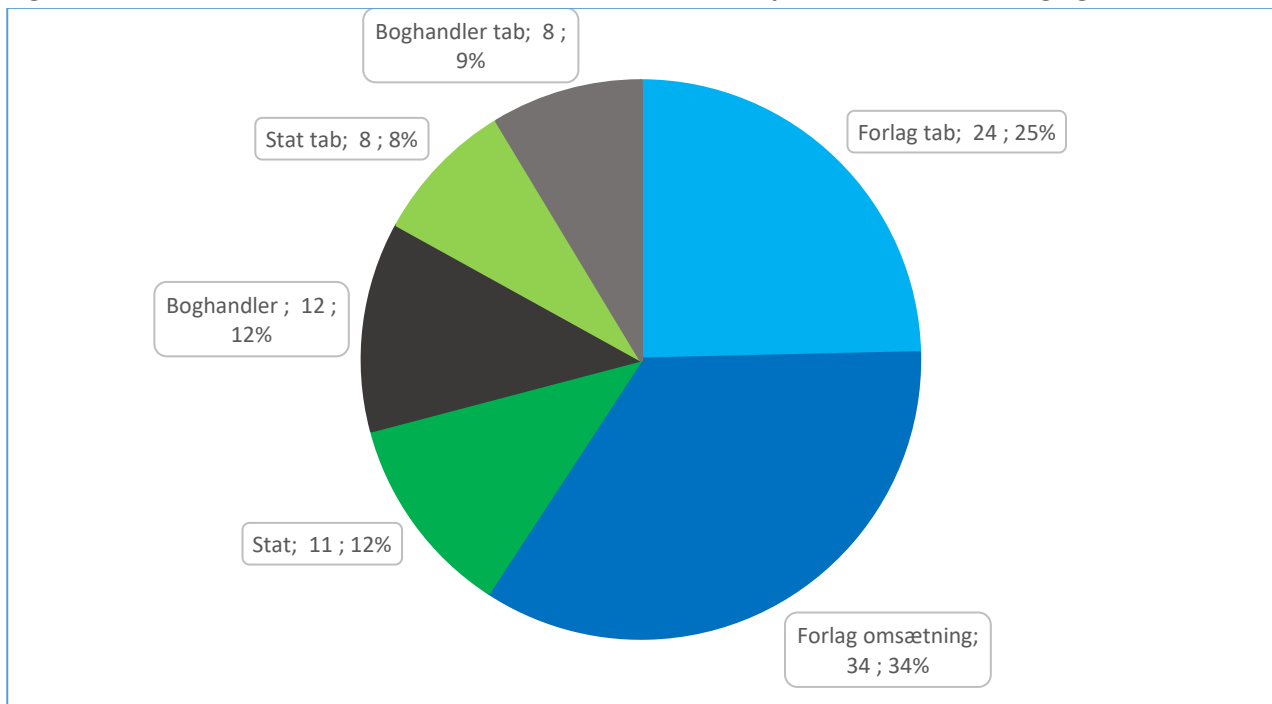
Der er tale om en særdeles skæv konkurrence eller et marked præget af ulige konkurrencevilkår, idet Nota kan digitalisere en pensumbog og efterfølgende udlåne denne bog gratis til de studerende uden nogen nævneværdig kompensation til rettighedshaverne.

Mindst 7 pct. af de studerende oplyser selv, at de primært låner bøger via Nota. Det er blandt disse studerende med adgang til Nota, at der findes studerende som ulovligt giver deres digitale bøger videre til deres medstuderende. 10 pct. af de ulovlige brugere opgiver selv, at de primært modtager deres digitale bøger fra andre studerende¹⁴.

3.4 Beskrivelse af pengestrømmene i studiebogsmarkedet for velfærdsuddannelserne

I dette afsnit er der en beskrivelse af pengestrømmene i studiebogsmarkedet for velfærdsuddannelserne.

Figur 3.4.1 Markedsværdien af velfærdsuddannelserne fordelt på aktørers omsætning og tab

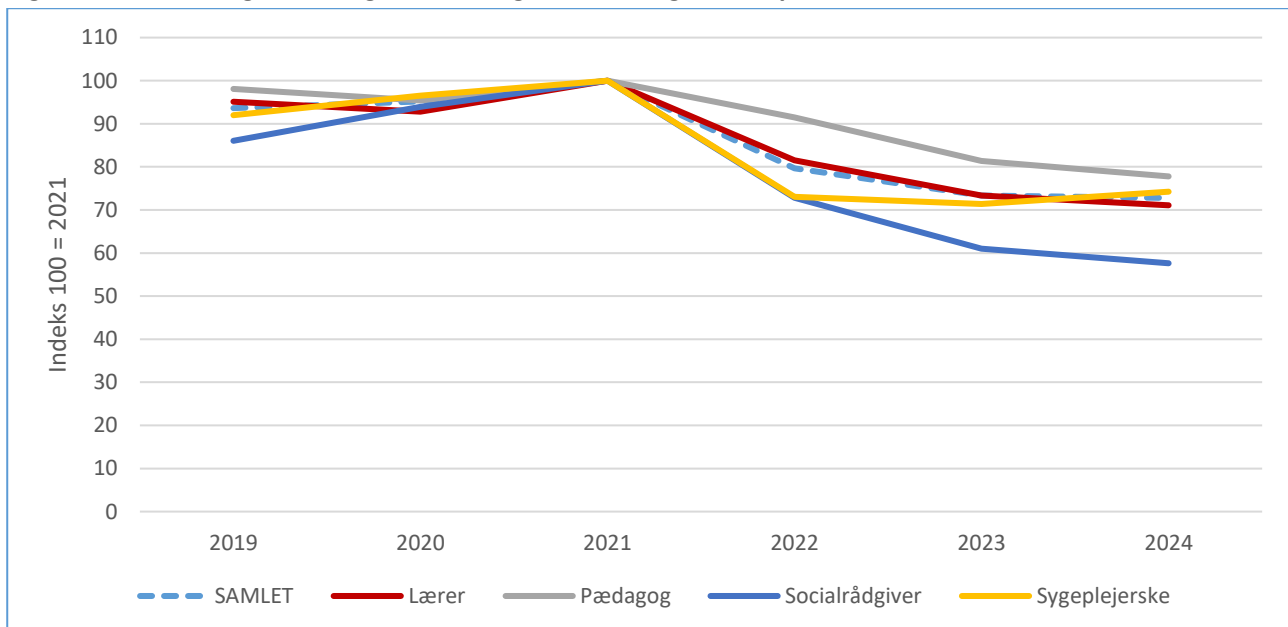
Kilde: Modelberegninger på data fra bl.a. UFM-Database, Danske Forlag, Epinion og Academic Books.

¹⁴ Kilde: RettighedsAlliancen, OsDerElskerViden, 2025.

Markedsværdien svarer til et idealmarked, hvor alle studerende køber deres studiebooks til nypris. Markedsværdien af velfærdsuddannelserne er skønsmæssigt beregnet til i 2024 at være på ca. 97 mio. kr., jf. figur 3.4.1. Figur 3.4.1 viser markedsværdien fordelt på aktørernes beregnede omsætning og tab.

Af de 97 mio. kr. burde ca. 58 mio. kr. ideelt set være forlagsomsætning (34 mio. kr. + 24 mio. kr.), men den faktisk registrerede forlagsomsætning i 2024 var på ca. 33 mio. kr. Dermed var der skønsmæssigt et tab på ca. 25 mio. kr. hos forlagene i 2024 svarende til ca. 43 pct. af den ideelle markedsværdi af forlagsomsætningen til velfærdsuddannelserne på 58 mio. kr. Antagelserne bag beregningen i modellen af markedsværdien for hele det danske studiebooksmarked inkl. velfærdsuddannelserne er vist i bilag (Ikke vedhæftet). Forskellen mellem modellens beregnede forlagsomsætning i figur 3.4.1 (34 mio. kr.) og den faktisk registrerede omsætning (33 mio. kr.), som oplyst af forlagene, er ca. 1 mio. kr. Afvigelsen er forventelig, da modellen baserer sig på andre datakilder og en række antagelser end de faktisk registrerede omsætningstal.

Figur 3.4.2 Udviklingen i forlagsomsætningen samlet og fordelt på fire velfærdsuddannelser indekseret

Kilde: Cphfacilitations beregninger på data fra forlagene.

Den faktiske forlagsomsætning er fra 2021 til 2024 faldet med ca. 27 pct., jf. figur 3.4.2, hvilket er betydeligt mere end faldet i det gennemsnitlige optag på ca. 12 pct. i samme periode. En forskel på 15 procentpoint, som forlagene har tabt i omsætning, og som ikke kan forklares af det generelle faldende optag på 12 pct.

Faldet i forlagsomsætningen varierer mellem uddannelserne fra ca. 22 pct. til ca. 42 pct., jf. figur 3.4.2. Særligt vedrørende socialrådgiveruddannelsen er der tale om en modsatrettet udvikling mellem optaget af studerende, som er steget med 6 pct. fra 2021 til 2024, jf. figur 3.1.1, og den faktiske registrerede forlagsomsætning, som er faldet med mere end 40 pct. i samme periode, jf. figur 3.4.2.

De studerende erhverver sig ca. 57 pct. af studiebooks gennem lovlige køb, mens ca. 43 pct. af bøgerne enten erhverves gratis på lovlig vis eller på ulovlig vis via andre kanaler. Markedet for studiebooks til velfærdsuddannelserne er dermed under pres både på grund af adgang til gratis lovlige materialer og lettilgængelig adgang for studerende til især ulovlige digitale materialer.

Der sker dermed en indtægtsforskydning fra de studerendes private indkøb af bøger (Betaleren) til offentligt finansieret adgang (Gratisten) for nogle studerende til egentlige ulovlige erhvervelser af bøger (Ulovlig Bru-ger).

Der er tre tabere ved denne udvikling. Udover forlagsbranchen så er der den studerende, som selv betaler for sine bøger og det danske samfund. Det er de betalende studerende, som tager regningen for de øvrige studerende.

Den studerende, som køber sine egne bøger, kommer alt andet lige til at betale en højere bogpris, fordi den faste omkostning dækkes af færre købere. Ved flere betalende studerende ville bogprisen kunne sættes ned uden at sætte dækningsbidraget for den enkelte studiebog over styr.

Den undersøgelse, som RettighedsAlliancen hvert år foretager som led i kampagnen OsDerElskerViden, viser, at netop et prisfald på mere end 50 pct. ifølge de studerende selv, burde betyde, at de så ville købe de pågældende studiebøger frem for en gratis (lovlig eller ulovlig) erhvervelse af samme bøger. Hvis alle studerende købte deres egne bøger og en mulig fjernelse af moms indregnes, så burde forudsætningen for et samlet prisfald på op 50 pct. i forhold nyprisen i dag være til stede. Spørgsmålet er, om de studerende vil gøre dette, selvom prisen på studiebøger måtte blive markant nedsat.

Et presset studiebogsmarked betyder bl.a., at eksistensgrundlaget for fortsat udvikling af dansk producerede studiebøger er truet. Et studiebogsmarked i et lille sprogområde, som i forvejen er nichepræget med små målgrupper, fordi det er med dansk indhold, eksempler og retningslinjer. Et ophør af dansk produktion af studiebøger vil true kvaliteten af de danske videregående uddannelser, hvor særligt de studerende på velfærdsuddannelserne kan blive hårdt ramt. Et ophør af dansk produktion af studiebøger vil være irreversibelt.

Det vil være alvorligt for velfærdsuddannelserne, som i forvejen kæmper med mange studerende med læse-udfordringer og svagere akademiske forudsætninger, jf. afsnit 3.1. Forskningen taler sit tydelige sprog. Studie- bøger på dansk med danske eksempler gør en forskel for især de svagere studerende, jf. afsnit 3.2.

Tabel 3.4.1 Lovligt salg registeret af forlagene fordelt for hver uddannelse mellem fysiske bøger og digitale bøger (indekseret)

Andel digitalt	2019	2020	2021	2022	2023	2024
Lærer	1	1	2	3	4	6
Pædagog	1	1	2	3	4	6
Socialrådgiver	1	1	3	8	15	25
Sygeplejerske	0	1	4	13	23	33
I alt	1	1	3	7	13	19

Andel fysisk	2019	2020	2021	2022	2023	2024
Lærer	99	99	98	97	96	94
Pædagog	99	99	98	97	96	94
Socialrådgiver	99	99	97	92	85	75
Sygeplejerske	100	99	96	87	77	67
I alt	99	99	97	93	87	81

Kilde: Cphfacilitations beregninger på data fra forlagene.

Den registrerede faktiske forlagsomsætning er som nævnt faldende, samtidig med at den er under forandring. Tallene i tabel 3.4.1 skal læses som andele af det samlede, lovlige forlagssalg pr. år fordelt på uddannelse. »Andel digitalt« og »andel fysisk« summerer til 100 pct. og siger ikke noget om det samlede salgsniveau. Tabel 3.4.1 viser, hvordan det lovlige salg gradvist flytter sig mod digitale formater, især på sygeplejerskeuddannelsen. Bogomsætningen på sygeplejerskeuddannelsen er på få år ændret fra 0 pct. digitale bøger i 2019 til, at ca. 33 pct. af omsætningen er digitale bøger i 2024.

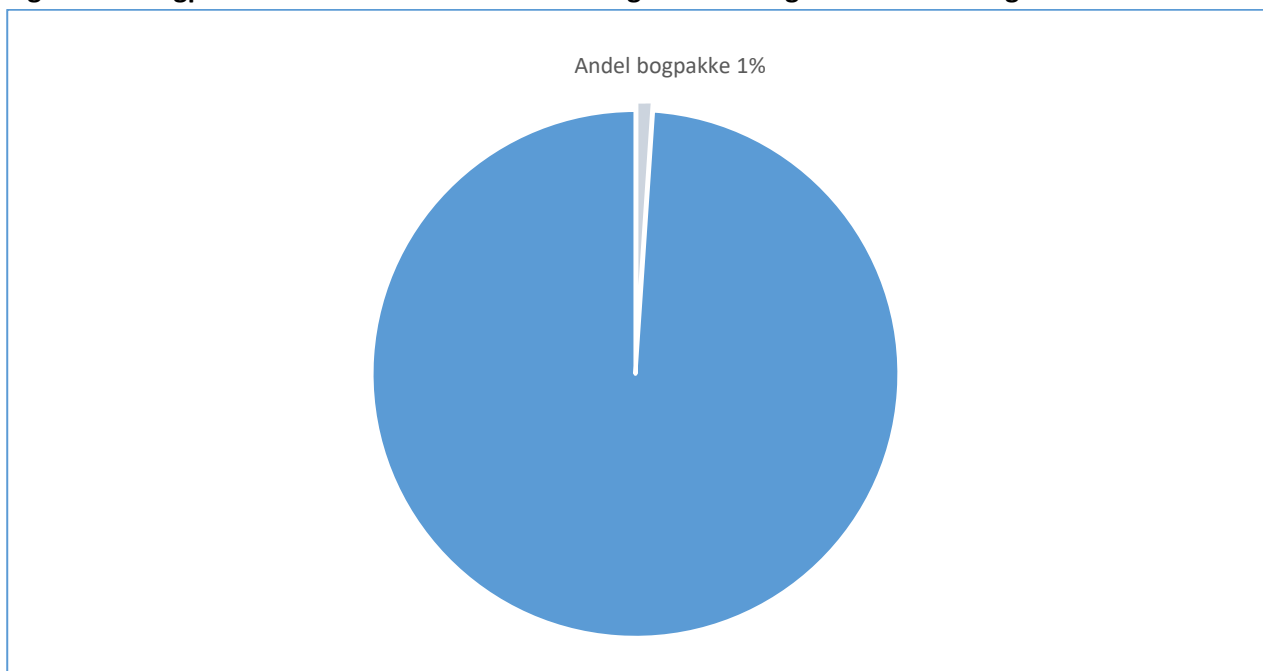
Forlagsbranchen har igennem de seneste 5 år investeret i udviklingen af digitale formater, så langt de fleste studiebooks anno 2026 er tilgængelige i flere digitale formater og kan tilgås både via køb, leje og streaming. At levere tidssvarende digitale løsninger til de studerende er i sagens natur dyrt. Når dette sker samtidigt med, at flere og flere studerende oplever at få deres studiebooks stillet omkostningsfrit til rådighed, er det en uholdbar situation for forlagene. Trods denne udvikling er fysiske bøger fortsat det dominerende format på alle uddannelser i 2024.

3.5 Effekten på velfærdsuddannelserne

I dette afsnit ses der på effekten på velfærdsuddannelserne og samfundsøkonomisk af en gratis bogpakke til 5.000 kr. til alle de 1. årsstuderende på velfærdsuddannelserne. En fremadrettet bogpakke til 5.000 kr. svarer skønsmæssigt til en bogpakke i 2024 til 7.000 kr. Forskelle udgøres af dagens bogmoms og en mængderabat.

Hvis fjernelsen af moms på bøger, generelt, bliver vedtaget, vil det alt andet lige betyde, at også studiebooks bliver betydeligt billigere. Tilsvarende vil studiebooks også kunne blive billigere, jf. tidligere, hvis der blev solgt flere bøger, hvad enten flere studerende køber deres egne bøger, eller professionskolerne køber en bogpakke til deres studerende.

Figur 3.5.1 Bogpakke til 5.000 kr. som andel af den gennemsnitlige uddannelsesudgift

Kilde: Cphfacilitations beregninger på Finansloven 2024.

Professionshøjskolerne burde være interesseret i at investere i fastholdelse eller mindske frafaldet gennem finansierede bogpakker til de studerende. For professionshøjskolerne får flere penge for at få studerende igennem i form af resultattilskud, som er et tilskud for beskæftigelse og et for studietidstilskud/færdiggørelsestilskud. Et beløb på mellem ca. 11.300 kr. og næsten 20.000 kr. pr. studerende, jf. figur 3.2.2. Gennem en bogpakke til 5.000 kr. til de studerende på 1. år vil skolerne kunne gøre en aktiv indsats for at mindske frafaldet gennem en evidensbaseret indsats, jf. afsnit 3.3.1. Indkøb af bøger til fx 1. årsstuderende kan fx finansieres af resultattilskuddet.

Figur 3.2.1 viser den samlede variable uddannelsesudgift pr. studerende fordelt på uddannelser. Den vægtede gennemsnitlige uddannelsesudgift indebærer, at en bogpakke til 5.000 kr. udgør ca. 1 pct. af den samlede gennemsnitlige uddannelsesudgift pr. studerende, jf. figur 3.5.1. En bogpakke til 5.000 kr. til de 1. årsstuderende på velfærdsuddannelserne vil dermed betyde meget lidt for de samlede offentlige udgifter til de samme velfærdsuddannelser.

Tilsvarende vil der være positive samfundsøkonomiske gevinster ved et mindsket frafald, som hurtigt kan finansiere de nævnte bogpakker. En bogpakke til 5.000 kr. til 13.300 studerende (optaget i 2023) har en samlet værdi på 66,5 mio. kr. Efter få år vil der – alt andet lige - fx være et offentligt skattemæssigt overskud ved et mindre frafald og dermed flere velfærdsmedarbejders indkomst, som kan beskattes.

Tabel 3.5.1 Offentligt skattemæssigt overskud i mio. kr. fordelt på mindre frafald og antal år i job ved en gratis bogpakke til alle 1. årsstuderende

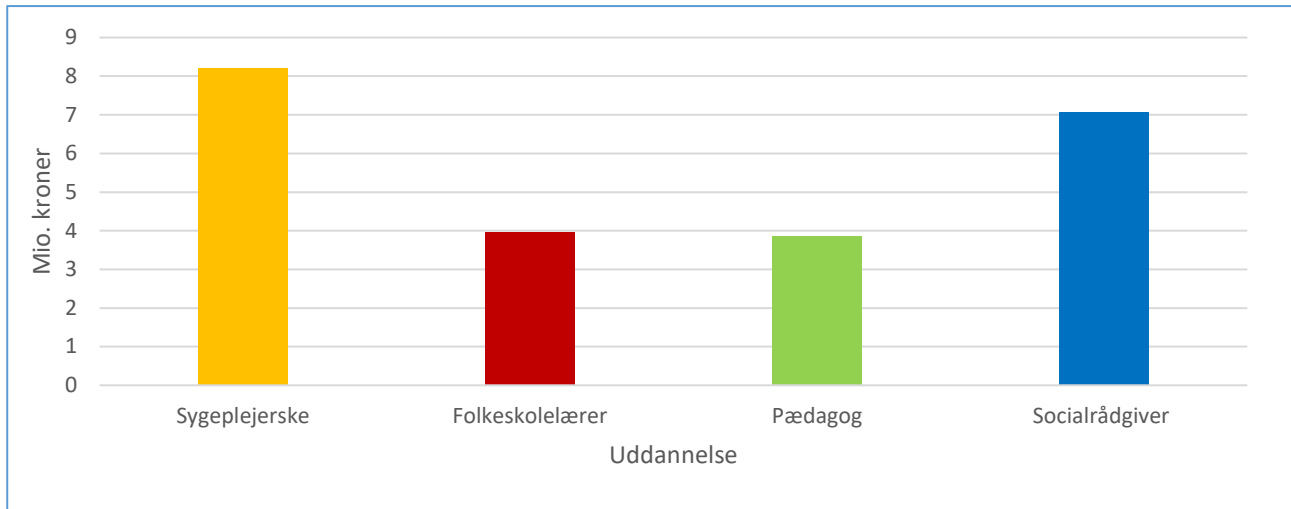
Antal år i job/lavere frafald i p.p.	1 p.p.	2 p.p.	3 p.p.	4 p.p.
1 år	0	0	0	5
2 år	0	5	40	76
3 år	0	40	94	147
4 år	5	76	147	218
Antal flere velfærdsmedarbejdere	133	266	399	532

Kilde: UFM Database. Gennemsnitsløn 32.000 kr. Skattemodel. Bogpakke til ca. 13.300 1. årsstuderende.

Tabel 3.5.1 viser hvornår en bogpakke til 5.000 kr. til de studerende er tjent hjem skattemæssigt, hvis frafaldet reduceres med 1-4 procentpoint. Hvis frafaldet reduceres med en procentpoint, vil der 4 år efter færdiggørelsen af studierne være et skattemæssigt overskud på 5 mio. kr. udover 133 flere velfærdsmedarbejdere end ellers. Hvis frafaldet reduceres med 4 procentpoint, vil der allerede første år efter, at de studerende har færdiggjort deres studier være et skattemæssigt overskud udover 532 flere velfærdsmedarbejdere end ellers. Derudover vil friktionstabet som følge af frafaldet blive mindsket. En studerende som fx falder fra til sidst på 1. år af en velfærdsuddannelse, koster gennemsnitligt ca. 138.000 kr. inkl. SU i tabte offentlige udgifter (friktionstabet).

Figur 3.5.2 viser den ekstra samfundsøkonomiske gevinst en færdiguddannet velfærdsmedarbejder skaber ved netop at blive velfærdsmedarbejder fremfor fx at have ufaglært arbejde med en gymnasial uddannelse. Regnes der på den samfundsøkonomiske gevinst over et livsforløb, jf. figur 3.5.2 ved en mere færdiguddannet velfærdsmedarbejder, så vil fx 33 flere velfærdsmedarbejdere kunne finansiere bogpakkerne (alt andet lige) gennem deres skattebetalinger som følge af den ekstra samfundsøkonomiske gevinst, som de skaber.

Figur 3.5.2 Samfundsøkonomisk gevinst pr. færdiguddannet velfærdsmedarbejder

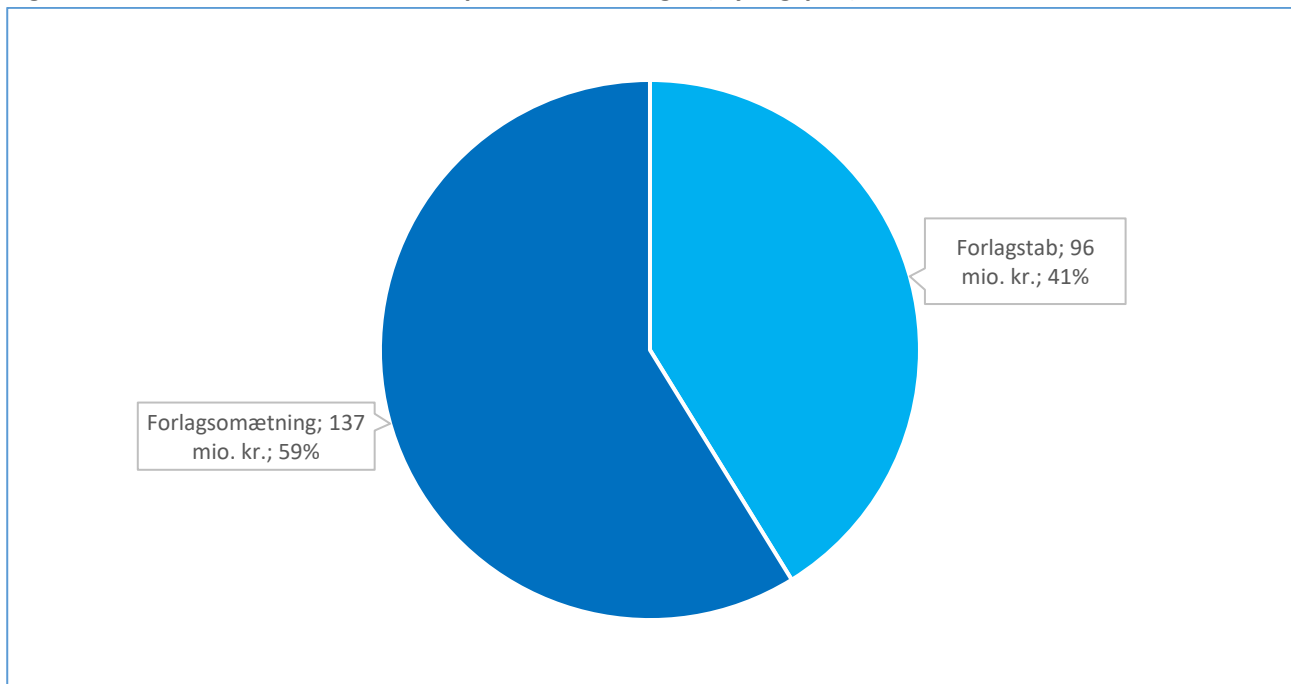
Kilde: AE-Rådet opregnet til 2024-priser.

3.6 Perspektivering i forhold til resten af studiebogsmarkedet

I dette afsnit er der en helt kort perspektivering til hele studiebogsmarkedet. Det samlede danske studiebogsmarked udgøres udover velfærdsuddannelserne også af de øvrige KVV- og MVU-uddannelser og i særdeleshed af LVU-markedet (universiteterne).

Figur 3.6.1 viser markedsværdien for dansk producerede bøger. Markedsværdien var skønsmæssigt på ca. 233 mio. kr. i 2024. Forlagene havde en faktisk registeret omsætning på ca. 137 mio. kr. og dermed var tabet på ca. 96 mio. kr. i 2024 svarende til 41 pct. af markedsværdien.

Figur 3.6.1 Markedsværdien af dansk producerede bøger (Nybogspris)

Kilde: Modelberegninger på data fra bl.a. UFM-Database, Danske Forlag, Epinion og Academic Books.

4.0 Forbehold

Analysen er som generelt for denne type af analyser baseret på en række kilder, som hver især har deres almindelige kendte usikkerheder. Samlet set vurderes disse usikkerheder *ikke* at ændre afgørende ved de forskellige beregninger

Epinions undersøgelse på vegne af RettighedsAlliancens OsDerElskerViden har en større usikkerhed pga. kun 156 respondenter vedrørende professionshøjskolerne. Omvendt så ligger svarandelen i den brugte analyse med data fra 2024 på niveau med de tidligere analyser fra andre år.

Beregningerne i notatet er baseret på præmissen Alt-andet-lige (Ceteris Paribus).

Udarbejdelsen af notatet er finansieret af Danske Forlag. Notatet er udarbejdet af konsulenthuset Cphfacilitation ApS. Valg af metoder samt notatets analyser og konklusioner er Cphfacilitations valg og prioriteringer. Danske Forlag og de involverede interessenter har kun haft mulighed for at kommentere på notatets faktuelle forhold.